СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ
Факултет „Производствен и търговски бизнес“
Катедра „Аграрна икономика“

МЕЖДУНАРОДНА
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2019

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов
Председател:
Доц. д-р Марина Николова – Ръководител катедра „Аграрна икономика“
Членове:
Доц. д-р Маруся Линкова
Доц. д-р Виолета Блажева
Доц. д-р Наталия Неделчева
Гл. ас. д-р Радка Ненова
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
Ас. д-р Пламен Петров
Докторант Боряна Георгиева

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р ик. н. Сергей Горлов (Русия)
Членове:
Проф. д-р ик. н. Сергей Охрименко (Молдова)
Проф. д-р ик. н. Антонина Ряховская (Русия)
Проф. д-р Маджди Осман (Египет)
Проф. д-р Нидал Шабан (Ирак)
Проф. д-р Dragan Petrovic (Сърбия)
Проф. д-р Sonja Jovanovic (Сърбия)
Доц. д-р Йоана Панагорец (Румъния)
Доц. д-р Марина Николова (България)
Доц. д-р Маруся Линкова (България)
Доц. д-р Bahodirjon Nosirov (Узбекистан)
Доц. д-р Ziyoydin Israilov (Узбекистан)

Научен секретар:
Доц. д-р Маруся Линкова
Технически секретар – Мария Чонова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1762-3

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. д-р Марина Николова, Доц. д-р Маруся Линкова
ТРИДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНИ КАТЕДРА
“АГРАРНА ИКОНОМИКА”.....7

Организация и управление на инвестициите и иновациите в агросектора

Профессор, доктор экономических наук Ряховская Антонина Николаевна
СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО РОССИИ: ВОЗМОЖНОСТИ
ДЛЯ ОПЕРЕЖАЮЩЕГО РАЗВИТИЯ.....25

Doctor of Science, Professor Sergei Mihajlovic Gorlov, Gorshenin Alexander Yuryevich, Assistant professor, Syromyatnikov Denis Aleksandrovich
МЕТОДОЛОГИЯ АНАЛИЗА ПРОБЛЕМ УПРАВЛЕНИЯ
РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА 40

Dr. Abduaziz Abduvasikov, Dr. Bahodirjon Nosirov
THE EVOLUTION OF AGRICULTURAL MARKETS
OF UZBEKISTAN 48

Доц. д-р Гена Велковска
ЕКОЛОГИЧНАТА ОЦЕНКА И ОЦЕНКАТА НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ
ВЪРХУ ОКОЛНАТА СРЕДА В КОНТЕКСТА
НА СТРОИТЕЛСТВОТО ВЪРХУ ЗЕМЕДЕЛСКИ ТЕРИТОРИИ.....56

Доц. д-р Искра Маринова Пантелеева
НАУЧНА И ИНОВАЦИОННА ПОЛИТИКА – НЯКОИ
СЪЩНОСТНИ АСПЕКТИ.....63

Доц. д-р Виолета Блажева
КРИЗИТЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР 70

Гл. ас. д-р Радка Ненова
ПРИЛОЖЕНИЕ НА ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
ОТ ЧЕТВЪРТО ПОКОЛЕНИЕ 76

Гл. ас. д-р Елица Лазарова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ ТЕОРИЯТА
НА ОГРАНИЧЕНИЯТА В АГРОБИЗНЕСА 82

Гл. ас. д-р Явор Станев
СЕЛСКОТО И ГОРСКОТО СТОПАНСТВО
В КРАЙДУНАВСКИЯ РЕГИОН 91

Гл. ас. д-р Милен Динков
ИНОВАЦИИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНКУРЕНТНО
И ПРИОБЩАВАЩО ЗЕМЕДЕЛИЕ 97

Доктор по икономика Михаил Билев
ПРОБЛЕМИ И ВЪЗМОЖНОСИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ 105

Докторант Валери Велковски
ПАРЦЕЛАРНИТЕ ПЛАНОВЕ И ТЯХНАТА РОЛЯ
В АГРОУСТРОЙСТВЕНИТЕ МЕРОПРИЯТИЯ 114

Студент Веселин Иванов
СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ РАЗВИТИЕТО
НА ФАМИЛНОТО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО 123

Предприемачески инициативи и възможности за диверсификация в агробизнеса

Доц. д-р Теодора Филипова
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ТЪРГОВСКИ
КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 133

Доц. д-р Христо Сирашки
ТВОРЧЕСТВОТО В ИНОВАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ 139

Доц. д-р Галина Тодорова
СЕЛСКОСТОПАНСКАТА АВИАЦИЯ-АКТИВЕН ПОМОЩНИК ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В РЕГИОН ПЛЕВЕН 145

Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ПАЗАРА НА РАПИЦА 152

Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
ДОХОДИТЕ - НЕОБХОДИМОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА УСТОЙЧИВОСТ 158

Гл. ас. д-р Любка Илиева
ИЗСЛЕДВАНЕ ЗНАЧЕНИЕТО НА ТУРИЗМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 163

Гл. ас. д-р Венцислав Перков
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ЛОГИСТИЧНИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 170

Ас. д-р Любомира Тодорова
РЕЛАЦИЯ МЕЖДУ ЛОЗОВИТЕ НАСЪЖДЕНИЯ, ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО И ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ 176

Ас. д-р Павлин Павлов
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА АЛТЕРНАТИВЕН ТУРИЗЪМ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 182

Финансово-счетоводни аспекти и социално застрахователна защита в селското стопанство

Проф. д-р Андрей Захариев, д-р по ик. Ивайло Маринов
БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ ПО ПЪТЯ НА РАСТЕЖА И КОНВЕРГЕНЦИЯТА – СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ И ОЦЕНКА 191

Проф. д-р Атанас Атанасов
ЗЕМЕДЕЛСКИЯТ СЧЕТОВОДЕН ОТЧЕТ КАТО НЕОБХОДИМА БАЗА ОТ ДАННИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ 200

Доц. д-р Иванка Димитрова, д-р Диана Янкова
СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ КАЛКУЛИРАНЕТО И ОЦЕНКАТА НА ЗЕМЕДЕЛСКАТА ПРОДУКЦИЯ 208

Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
ПРОБЛЕМИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА КВОТИ ЗА ЕМИСИИ НА ПАРНИКОВИ ГАЗОВЕ.....216

Доц. д-р Диана Крумова
ВЪПРОСИ НА КОМПЮТЪРНОТО СЧЕТОВОДСТВО В СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ 222

Доц. д-р Венцислав Вечев
ОСОБЕНОСТИ ПРИ ОЦЕНЯВАНЕТО НА ПРЕДОСТАВЕНИТЕ ОБЕЗПЕЧЕНИЯ ОТ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ В БАНКИТЕ.....228

Ас. д-р Пламен Петров
РОЛЯТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР В СИСТЕМАТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА.....235

Докторант Станислав Шишманов
ПЛАТЕЖНО ПОСРЕДНИЧЕСТВО НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ ПРИ УРЕЖДАНЕ НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ И ДЪРЖАВНИЯ И ОБЩИНСКИТЕ БЮДЖЕТИ.....241

Маркетинг, дистрибуция и търговия със селскостопански продукти

Доц. д-р Пенка Горанова
РЕКЛАМНА КАМПАНИЯ НА ФИРМА “ЖИТАРА” ООД.....251

Доц. д-р Марина Николова
СЪСТОЯНИЕ НА ПАЗАРА НА ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 261

Доц. д-р Симеонка Петрова
ВЛИЯНИЕ НА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯТА НА АГРАРНОТО
ПРОИЗВОДСТВО ВЪРХУ АСОРТИМЕНТНОТО
ПРЕДЛАГАНЕ 273

Доц. д-р Петранка Мидова
ПАЗАРЪТ НА СЛЪНЧОГЛЕДОВО ОЛИО – АНАЛИЗИ
И ПЕРСПЕКТИВИ.....281

Доц. д-р Маргарита Шопова
СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЗЕМЕДЕЛСКА ПЛОЩ.....289

Доц. д-р Красимира Славева
СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ВЪВ ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ
НА БЪЛГАРИЯ СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКИ СТОКИ 296

Доц. д-р Любомир Любенов
СЕГМЕНТИРАНЕ ПАЗАРИТЕ НА ПЧЕЛЕН МЕД
В ОБЛАСТ РУСЕ.....304

Гл. ас. д-р Галя Георгиева
ВИДОВО МНОГООБРАЗИЕ НА БИОПРОДУКТИТЕ
В ОБЛАСТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 309

Доктор по икономика Георги Димитров
ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ ЗА БИЗНЕС ПРОГНОЗИРАНЕ
В АГРАРНИЯ СЕКТОР.....317

Докторант Александър Ангелов
УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАПАСИТЕ ОТ ДОСТАВЧИЦИТЕ
ВЪВ ВЕРИГИТЕ НА ДОСТАВКА В СЕЛСКОТО
СТОПАНСТВО 330

Студент Надежда Беновска
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ХИБРИДЕН СОРТ ЦАРЕВИЦА
КНЕЖА 509. НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОМЕНЯТ
ИКОНОМИКАТА 336

Информационни технологии в селското стопанство

Проф. д.ик.н Сергей Охрименко, доц. д-р Агоп Саркисян,
докторант Сергей Пянковский
ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРОЦЕСИТЕ
ПО УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ 347

Доц. д-р Светослав Илийчовски
АНАЛИЗ НА ДИГИТАЛНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ НА ЖЕНИТЕ
ПРЕДПРИЕМАЧИ В БЪЛГАРИЯ И АНГЛИЯ 354

Антоний Богданов
ИТ АВТОМАТИЗАЦИЯ В ЗЕМЕДЕЛИЕТО.....360

Екологизация и устойчиво развитие на селското стопанство

Prof. DSc. Shaban Nidal, Dr. Erika Andenna Dr. Kadhum Eman,
Dr. Luay Tailah
AGRONOMISTS JOB DON'T REDUCE NATURAL RESOURCES
TO MEET TODAY'S NEEDS WITHOUT COMPROMISING
THE NEEDS OF FUTURE GENERATION.....369

Доц. д-р Минка Анастасова – Чопева
РАВНИЩЕ НА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ
В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО 378

Доц. д-р Тихомир Личев
ДЕМОГРАФСКИЯТ ВЗРИВ“ И ГЛОБАЛНИТЕ КЛИМАТИЧНИ
ПРОМЕНИ.....386

Албена Симеонова, Пепо Петров
БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ - СЪЩНОСТ
И ПРОБЛЕМИ. САНКЦИИ, ДОБРИ ПРАКТИКИ
И ИНОВАЦИИ.....392

Гл. ас. д-р Емил Николов
ИНТЕГРИРАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА
ОТГОВОРНОСТ В ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ.....403

Гл. ас. д-р Иван Маринов
УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
В БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ
НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ 410

Гл. ас. д-р Десислава Алексиева
ИНТЕРЕСИ В УПРВЛЕНИЕТО.....417

Гл. ас. д-р Елена Йорданова
ЕКОЛОГИЧНА ОТГОВОРНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ 423

Докторант Валерия Николаева
ИНТЕЛИГЕНТНО ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА
ПРОИЗВОДСТВО НА КАРТОФИ.....428

Магистър Галина Мирчева
БАЛАНС МЕЖДУ ПРИРОДО-ЕФЕКТИВНО И МОДЕРНО-
ТРАДИЦИОННО СТОПАНСТВО
(по примера на смесено животновъдно-растениевъдно стопанство
в с. Петърница, общ. Долни Дъбник, обл. Плевен) 437

Студент Анета Врайкова
БИОРАЗНООБРАЗИЕТО И ПРЕХОДА КЪМ ПО-ЕКОЛОГИЧНА
ИКОНОМИКА 444

Студенти Радой Йосифов и Анета Врайкова
АНАЛИЗ НА ПРЕДЛАГАНИТЕ БИОПРОДУКТИ
В ХРАНИТЕЛНА ВЕРИГА БИЛЛА БЪЛГАРИЯ 450

Правни, исторически и социално-културни бариери на общата селскостопанска политика в Европейския съюз

PhD. Associate Professor Panagoreț Ioana, PhD. Associate Professor Panagoreț Dragoș, PhD. Lecturer Panagoreț Andreea
FOOD SAFETY POLICIES AND STRATEGIES IN ROMANIA 461

К.э.н., старший преподаватель Елена Сергеевна Шараг
ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЯ
АГРОСЕКТОРА УКРАИНЫ 472

Доц. д-р Маруся Линкова
ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИМПЕРАТИВИ И ФЛУКТУАЦИИ
В РАЗВИТИЕТО НА АГРОБИЗНЕСА 478

Доц. д-р Ирена Емилова
ЗА СОЦИАЛНАТА РОЛЯ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ..486

Доц. д-р Николай Марков, доц. д-р Светослава Стойчева
НЕРАГЛАМЕНТИРАНИЯ ТРУД – СОЦИАЛЕН ДЪМПИНГ
В ЖИВОТНОВЪДСТВОТО.....491

Гл. ас. д-р Надежда Цветкова
ПРЕЗДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЕЙНОСТТА
НА ЗЕМЕДЕЛСКИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛ-ПЧЕЛАР 502

Мирослав Маринов
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ
КООПЕРАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ЗАСИЛЕНА
КОНКУРЕНЦИЯ.....507

Доктор Георги Ангелов
ОЦЕНКА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО
НА ПОДХОДА ЛИДЕР ВЪРХУ МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ
ЗА ПЪРВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД НА ПРСР (2007-2013).....513

Докторант Боряна Георгиева
ОСНОВНИ АСПЕКТИ И ПРОБЛЕМИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ.....522

Докторант Росен Коцев
НЯКОИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПРОБЛЕМИ НА СЕЛСКИТЕ
РАЙОНИ В КОНТЕКСТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 529

Докторант Елена Ташкова
ДЕЙНОСТИ В РЕГИОНА НА ОБЛАСТ БЛАГОЕВГРАД/
ОБЛАСТНА ДИРЕКЦИЯ НА ДФ „ЗЕМЕДЕЛИЕ“ –
БЛАГОЕВГРАД 540

Докторант Цветан Марков
АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЕКТИТЕ НА
ИНДУСТРИАЛНА СОБСТВЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ 548

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

**СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО
И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО**

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

ISBN 978-954-23-1762-3

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

ПРОБЛЕМИ И ВЪЗМОЖНОСИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ

Доктор Михаил Билев
Председател на ППК „Старт-93“, с. Караманово

Резюме: *Кооперативната система в България беше деформирана, веднъж чрез принудителната централизация и некоректното преливане на частната в обществена кооперативна собственост, втори път чрез шаблонно пренасяне на старите организационни форми, частично приспособени към новите пазарни условия. Това поражда редица проблеми при тяхното функциониране и поставя на дневен ред преструктурирането им.*

Ключови думи*: земеделски кооперации, преструктуриране, интеграция, деформации*

1. Въведение

Съществуването на земеделските кооперации е съпътствано от редица проблеми, което поставя под въпрос адаптивните им възможности и перспективите за развитие на организационната форма в условията на общия европейски пазар. Деформациите при създаването и функционирането на кооперативната система в българското земеделие са сериозна пречка за тяхното оцеляване, което налага от една страна подобряване на правната и институционалната рамка и вътрешно преструктуриране и интегриране, от друга страна.

2. Раздел

2.1. Грешки при формиране и развитие на кооперативната система в България

Кооперативната система у нас започва своето развитие още от 19 век, като за разлика от западноевропейските страни в България тя стартира първо в селата. На 26.10.1890 г. е организирана първата българска кооперация „Мирковско взаимодавно спестовно земеделско дружество „Орало” - с. Мирково. Тази кооперация има проблеми при организирането, защото няма закон, по който да се впише и е регистрирана като АД, но всичко в нея е кооперативно. Като кооперация се регистрира втората кооперация в България – „Нива” с. Алфатар, Силистренско. В областта на земеделието освен селско-кредитни, възникват кооперации

за общи обработки и продажби, а именно – винарски, лозарски, пчеларски, млекарски, тютюневи и др. Към средата на 1923 г. при управлението на А. Стамболийски у нас има регистрирани повече от 3400 кооперации.

В съответствие със социално-икономическите особености на страната и в резултат на преобладаващото селско население се наблюдава абсолютен превес в развитието на селските кооперации. Най-голямо разпространение от тях получават земеделските кредитни кооперации, което се дължи както на голямата необходимост от личен земеделски кредит, така и на развилия се при тях всестранен характер на дейността. (Грозева, бр. 56/2002)

Може да се отбележи, че от своето възникване до 1944 г. кооперативното движение в България се развива в съответствие със специфичните икономически условия в страната. Кооперативната система в България беше деформирана в известен смисъл през периода на централизирано планово управление на икономиката. Съществуващите частни земеделски стопанства принудително се заменят от кооперативни обществени организационни форми, от които най-голямо значение и разпространение добиват трудово кооперативните земеделски стопанства (ТКЗС). Основните негативи в процеса на кооперииране от този период се свързват с некоректното преливане на частната в обществена кооперативна собственост; трайно по-ниската доходност за член-кооператорите в сравнение с индивидуалните земеделски производители, предопределяща ниската материална заинтересованост; неспазването принципа на доброволността по отношение на правата на членството; нарушаване на кооперативните принципи и грубото държавно и партийно вмешателство в работата на кооперациите.

През този период се нанасят *редица деформации в кооперативното движение* у нас в следните аспекти:

- грубо се потъпкват основни принципи на кооперацията като доброволност, автономност, самоинициатива и др.;
- кооперативната стопанска инициатива се заменя с държавно политическо администриране и диктат – дейността на кооперациите е подчинена на народостопанския план и се изпълняват определените от него показатели за обем продукция и стокооборот по твърди цени, с точно определени контрагенти;
- редица кооперации са закрити – поради премахване на частната собственост; всички тези, които обслужват частния бизнес на селските кредитни кооперации са оставени само с търговска дейност като се трансформират в потребителни;

- кооперативните дивиденти, които са връзката на кооператорите с кооперациите са сведени до минимум или са ликвидирани;
- работещите в кооперациите получават работна заплата по държавни тарифи (значително по-ниски от останалите сектори на икономиката) и нямат никакъв интерес за повече оборот и продукция;
- въвежда се авторитарно управление в кооперациите от несменяема партийна номенклатура.

В периода 1956-1970 г. се извършва окрупняване на ТКЗС в т.нар. обединени трудово кооперативни земеделски стопанства (ОТКЗС). *Основните недостатъци* на процесите на кооперииране от този етап се изразяват в: прекалената централизация и предимството на административните подходи; не се отчитат особеностите на отрасъла по отношение на икономическите лостове, като цени, заплати, кредити, печалби, което не съдейства за значително повишаване на материалната заинтересованост; наблюдава се разминаване с кооперативните принципи и прилагане на държавен, а не кооперативен статут на стопанисване; неефективно се използват капиталовите и трудовите ресурси, особено след изкупуването на техниката от МТС; изчезват индивидуалните дялове на членовете, внесени в ТКЗС; увеличават се материалните и административно-управленски разходи; усложнява се вътрешната организация на стопанството.

След 1970 г. до средата на 80-те отделните кооперативни стопанства са обединени в аграрно промишлени комплекси (АПК), с което на практика се прекратява тяхното самостоятелно съществуване. *Основните грешки* при окрупняването на организационните форми от този период се изразяват в: повсеместното и задължително включване в АПК без зачитане принципа на доброволността; прилагането на партиен и административен, а не научен подход при вземане на организационно-управленските решения; ограничаването на самостоятелността и правата на членуващите стопанства; провежданата политиката на ликвидиране на тези организационни форми; липсата на контрол и допускането на сериозни нарушения в технологичната, трудовата и финансова дисциплина; неоправданото нарастване на административно-управленския персонал; провежданата линия на сближаване на кооперативната и държавната собственост, свързана с тоталното потъпкване на частично прилаганите до този момент кооперативни принципи на стопанисване и управление

Допуснатите грешки и деформации в процеса на кооперииране, обаче, изразяващи се в погазване на кооперативните принципи, част-

ната собственост и интересите на членовете, пораждат безстопанственост, отчуждение, недоверие и неодобрение към кооперативната собственост и кооперативната форма на организация и управление на дейността, безразличие и безотговорност към икономическото състояние на селскостопанския отрасъл и др.

Най-тежката последица от допуснатите грешки през периода е трайното формиране на негативна неформална институционална среда за развитие на земеделските кооперации, която има дългосрочно отрицателно влияние върху възможностите за пълноценно използване на предимствата на тази организационна форма в процеса на реорганизиране на селското стопанство в България.

2.2. Бариери за развитие на съвременните земеделски кооперации

След 1991 г. започва постепенното формиране на нови кооперативни организационни форми в селското стопанство, които са основно земеделски производствени кооперации. (Божинова, 1996) Те са разпространени в регионите, подходящи за отглеждането на високо интензивни култури в крупни масиви земеделска земя. Тези особености предопределят основните характеристики, свързани с производствената специализация на кооперативните организационни форми в страната. Те произвеждат ограничен кръг стокови продукти, като в производствената им структура преобладава относителния дял на растениевъдната продукция. Българската земеделска производствена кооперация е най-разпространената форма на частните кооперативни организационни форми в отрасъла. Данните от преброяването през 2010 г. показват, че земеделските кооперации стопанисват около 30% от обработваемата земя на страната и са основен производител на зърнени и някои технически култури. (http://www.mzh.government.bg/MZH/bg/ShortLinks/SelskaPolitika/

Agrostatistics/Structure_agricultural_holdings/Results_copy1.aspx)

Във всички страни на ЕС се наблюдава концентрация на земеделските стопанства и намаляване на техния брой. Обща е и тенденцията на намаляване броя на земеделските кооперации. Специфично за България е продължаващото доминиране на производствения тип кооперация и почти пълното отсъствие на други видове кооперативни организационни форми, което е резултат от особеностите на неформалната институционална среда в страната. В България земеделските кооперации намаляват от 1 992 през 2003 г. на 941 през 2010 г. до 811 през 2013 г. (http://www.mzh.government.bg/, 2010-2013), поради проявените

от организационната форма нестабилност и икономическа неатрактивност, като принос в това отношение има и непоследователната аграрна политика, допълнена от липсата на средства и ограничения достъп до кредити, нестабилната макросреда и недобре изяснените права на собственост.

Прилагането на принципите на частната собственост и индивидуалната стопанска дейност след 1991 година, характерни за пазарната икономика, налагат възстановяването на правата на собственост, което провокира и съществени промени в организационно-стопанската структура на селското стопанство. Избраният от България път на реализиране на тези промени е провеждането на крупна аграрна реформа, която включва пълно ликвидиране на старите организационни форми и незабавно възстановяване на частната собственост върху земята и останалите средства за производство – процес, който стартира с приемането на Закон за собствеността и ползването на земеделските земи през 1991 г. По всеобщо мнение на аграрикономистите в България, взетото решение е прибързано и недообмислено и предопределя негативните резултати на селскостопанския отрасъл за години напред. Самият закон е несъвършен, което налага множеството му изменения и допълнения. (Александров К. , Кооперацията в условията на пазарната икономика, 2007, N 4); (Андреев, 2007, N 2); (Бердяев, 1992); (Боевски, Кратък преглед на теориите за кооперацията, LII, 2007, N 6); (Ганев, Състояние и проблеми на земеделските кооперации в България, 1999); (Дойчинова Ю. и., 2002) Честите промени в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи, както и няколкократните изменения на Закона за кооперациите, създават редица проблеми и затруднения при регистрацията, пререгистрацията, функционирането и управлението на кооперациите. (Живков Н. М., 2014)

Водеща цел на всяка кооперация трябва да бъде постигане на частична или пълна вертикална интеграция, което дадено производство позволява. Така се постига еднопосочност в интересите на всички производствени равнища. По-голямата част от членовете обаче са заинтересовани единствено от краткосрочните резултати и от ежегодния размер на средствата за икономическа реализация на собствеността чрез рента и/или дивиденти. От дългосрочно перспективно развитие на кооперациите са заинтересовани преди всичко работещите в тях.

Кооперациите са организации на дребни собственици, в които контролът върху упражняването на собствеността не се осъществява пропорционално на внесения капитал, а според организационната при-

надлежност. Този принцип изолира и въздържа по-крупните собственици от участие в кооперативни организации. (Александров С. , 1995, N 1)

В кооперацията, за разлика от фирмата, заплащането на труда не е екзогенен фактор, т.е. то може да бъде различно от това, което се формира на пазара на труда. При равни други условия, ако заплащането на труда на един зает е по-високо от това в аналогична фирма, то оптималната трудова заетост в кооперацията е по-ниска от тази във фирмата. Различният избор на трудова заетост и обем на произведена продукция между производствената кооперация и фирмата, взети в краткосрочен период, се обясняват с нееднаквия подход за вземане на решение и с начина на удовлетворяване на индивидуалните цели на членовете на кооперацията и на работещите във фирмата. (Атанасова, 2005)

Демократичният подход на вземане на решение при производствената кооперация позволява на управляващото мнозинство да се стреми към достигане на по-висок среден доход, макар и при неефективно разпределение на трудовите ресурси или чрез намаляване на техния брой. Според някои автори (Дойчинова Ю. , 4/2007) поради колективното притежаване и контролиране на активите, кооперацията се декапитализира и не е атрактивна за външните инвеститори, а възможностите за самофинансиране са ограничени и една от основните причини за това е равното участие в управлението.

Предвид на значителните ползи повечето от кооперативните членове са готови да приемат по-ниско възвръщане на своите ресурси - по-ниско заплащане на труда, по-малка рента на земята и дивиденти върху дяловете. В същото време големият размер на кооперацията прави индивидуалния или колективен контрол върху управлението много труден. Това дава възможност за неефективно управление и злоупотреби, и използване на кооперациите в интерес на мениджърите. Освен това, съществуват значителни различия в предпочитанията за инвестиране в отделните членове, работещи и неработещи в кооперацията; млади - стари членове; едри - дребни собственици, в резултат на „нетъргуемия" характер на кооперативните дялове. Поради факта, че повечето от членовете са в напреднала възраст или непостоянно работещи в кооператива, стимулите за дългосрочни инвестиции са ниски. Много от кооперативите показват и ниска адаптивност към потребностите на членовете и пазарното търсене. В резултат на това сравнителната ефективност на тези организации намалява значително по отношение на другите форми и през последните 5 години 44% от съществуващите кооперативи престават да съществуват.

Земеделската производствена кооперация е предпочитаната форма на организация от фермерите. Тя се избира почти повсеместно, най-често без предварителна икономическа обосновка за нейното функциониране и независимо от конкретните природни, икономически и други условия. Съвсем незначителен е делът на другите кооперативни форми - търговски, кредитни, обслужващи и снабдителни, които по данни на НСИ са под 1% от новосъздадените кооперации. Отчита се едно шаблонно пренасяне на старите организационни форми, частично приспособени към новите пазарни условия, което поражда редица проблеми при тяхното функциониране.

Съвременните земеделски производствени кооперации се характеризират с някои специфични особености. (Александров К., Кооперацията в условията на пазарната икономика, 2007, N 4) (Атанасова, 2005)

Първо, земеделските производствени кооперации включват **прекомерно голям брой членове**, преобладаващата част от които не участват с труда си в кооперацията и в повечето случаи не живеят на територията на населеното място, където са разположени земите им. За тези поземлени собственици участието в кооперацията обикновено представлява временно решение, което поражда незаинтересованост от бъдещото й развитие и ниска степен на мотивация за участие в нейното управление.

Втората особеност е свързана с **начините на разпределение на печалбата** в кооперациите, които в общия случай не стимулират нарастването на производителността на труда, повишаването на стопанската активност, инвестиционния процес и др.

Третата особеност е свързана с факта, че **кооперативните устави най-често не гарантират организационна стабилност**, тъй като не предвиждат минимален срок на членство, процедури по напускане и др., което влияе отрицателно върху възможностите за набелязване на дългосрочни програми, осигуряващи ефективна дейност и висока резултатност.

Земеделските кооперации с пазарна ориентация се модернизират чрез промени в структурата на управлението и собствеността. Освен с по-голяма ориентация към потребностите на членовете, тези кооперации въвеждат нови дейности, развиват междукооперативни форми и венчъри с частния сектор, прилагат търговия на дяловете и затворено членство, използват възможностите за снабдяване с кредит, маркетинг и лобиране на общонационален мащаб. За тези процеси е необходимо навлизане на ново поколение от мениджъри в кооперативния сектор,

по-голяма обществена подкрепа (чрез обучение) и контрол на кооперациите, и развитие на институционалната и законова уредба.

Заключение (Изводи)

Устойчивост в следващите години биха постигнали тези от кооперативите, които запазват предимствата за дребните собственици на земя и селската работна сила. Членството в кооперативната организационна форма би било атрактивно за много малки комерсиални и полупазарни ферми, за които са решаващи ползите от:

- добрите позиции на кооперациите за достъп до различни програми и проекти за обществено подпомагане - налични експерти и опит, средства за подготовка на проекти и лобиране, възможност за ефективен залог, демонстриране на по-висока продуктивност на вложенията и т.н.
- потенциал за икономии от размера и мащаба, налични специалисти и ресурси.
- адаптивност към новите стандарти и изисквания за определени производства и дейности.

ЛИТЕРАТУРА

Александров, К. (2007, N 4). Кооперацията в условията на пазарната икономика. Икономически алтернативи, 10-16. .

Андреев, Н. (2007, N 2). Ролята на кооперативната система за развитието на социалната икономика и държава. Земеделие плюс, pp. 41-43.

Атанасова, Т. и. (2005). Аграрните кооперации - сравнителни предимства и перспективи за развитие. Единодействието на националните кооперативни съюзи в България: Програма на Европейския съюз, проект "Скоп"-II" (pp. 92-101.). София: Б.изд.

Бердяев, Н. (1992). За робството и свободата на човека. С.

Боевски, И. (LII, 2007, N 6). Кратък преглед на теориите за кооперацията. Икономика и управление на селското стопанство, 3-11.

Ганев, А. (1999). Състояние и проблеми на земеделските кооперации в България. Кооперациите и преструктуриране на аграрния сектор в България. Пловдив: Институт по кооперативно дело към ВСИ-Пловдив, Институт по кооперативно дело към Хумболт университет-Берлин.

Грозева, Д. (бр. 56/2002). Кооперативните форми на кредитиране в България. Свищов: Библиотека "Стопански свят".
Дойчинова, Ю. и. (2002). Земеделската производствена кооперация - проблеми на прехода или на организационната форма. С.: УИ "Стопанство".
Тренева, М. (1993). История на кооперацията. София: УИ Стопанство.